

UDK: 81.1(2).

Nargiza ERNAZAROVA,
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti o‘qituvchisi
E-mail: nargizaernazarova111@gmail.com

O‘zDJTU dotsenti, PhD M.Baxtiyorov taqrizi asosida

INTERPRETATION OF THE CONCEPTS OF CONGRATULATION, WISH, BLESSING AND INTENTION IN VARIOUS LEXICOGRAPHIC DICTIONARIES

Аннотация

This article discusses the interpretation of the concepts of congratulation, wish, intention and blessing, which are considered as speech acts, in English, Russian and Uzbek dictionaries and their differences. Explanations and translations of these speech etiquette words were also analyzed.

Key words: Greeting, wish, dictionary, definition, explanation, intention, blessing, luck and happiness, be joyful. \

ТОЛКОВАНИЕ ПОНЯТИЙ ПОЗДРАВЛЕНИЕ, ПОЖЕЛАНИЕ, ДУА И НАМЕРЕНИЕ В РАЗЛИЧНЫХ ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИХ СЛОВАРЯХ

Аннотация

В данной статье рассматриваются трактовки понятий поздравление, пожелание, намерение и благословение, являющихся речевыми актами, в английских, русских и узбекских словарях и их различия. Также были проанализированы пояснения и переводы этих речевых этикетных слов.

Ключевые слова: Приветствие, пожелание, словарный, определение, объяснение, намерение, благословение, удача и счастье, быть радостный.

TABRIK, TILAK, DUO VA NIYAT TUSHUNCHALARINING TURLI LEKSIKOGRAFIK LUG‘ATLARDAGI TALQINI

Аннотация

Ushbu maqolada nutq axtarlari hisoblangan tabrik, tilak, niyat, duo tushunchalarining ingliz, rus va o‘zbek tillaridagi turli lug‘atlardagi izohlari va ularning farqlari haqida fikr yuritilgan. Shuningdek, ushbu nutq etiketi so‘zlarining izohlari va tarjimalari tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Tabrik, tilak, lug‘at, ta‘rif bermoq, izoh, niyat, duo, omad va baxt, hursand bo‘lmoq.

Kirish. Avvalo ingliz, rus va o‘zbek tillaridagi “tabrik” so‘zining izohlariga to‘xtalib o‘tsak. Ingliz tili lug‘atlarida “tabrik” so‘ziga quyidagicha ta‘rif berilgan. Jumladan, Longman Dictionary of Contemporary English lug‘atida CONGRATULATE v [t] fe‘li 1. To tell someone that you are happy because they have achieved something or because something nice has happened to them[1]. Ya‘ni, biror kimga biror narsaga erishgani yoki ular bilan qandaydir yaxshi narsa sodir bo‘lganligi uchun xursandligingizni aytmoq[2] degan ma‘noni beradi. Congratulate fe‘lining ikkinchi ma‘nosi praise 2. congratulate yourself (on smth) to feel pleased and proud of yourself because you have achieved something or something good has happened to you, ya‘ni “maqtov” – o‘zi bilan biror bir yaxshi narsa sodir bo‘lganligi yoki biror narsaga erishganligidan xursand bo‘lganligini va o‘zidan g‘ururlanishni bildiradi. Ushbu fe‘lning ot shakli bo‘lgan CONGRATULATION n 1 congratulations a) used when you want to congratulate someone; b) words saying you are happy that someone has achieved something[3], ya‘ni tabriklar a) biror kimni tabriklamochi bo‘lganda; b) biror kim biror narsaga erishganligidan xursandligini bildiruvchi so‘zlarni anglatadi. Ushbu so‘zning ikkinchi ma‘nosi- [u] “when you tell someone that you are happy because they have achieved something or because something nice has happened to them” biror kimga biror narsaga erishganligidan yoki ularda ajoyib voqea sodir bo‘lganligidan xursand bo‘lganda aytiladigan so‘zni bildiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Tabrik va tilaklar bo‘yicha tilshunoslikda MDH mamlakatlarida bir qancha ilmiy ishlar olib borilgan. Jumladan, N.M.Mekeko ingliz va

rus tillari materiallari asosida “tilak” tematik guruhining nutq etiketi birligi sifatidagi ishlatilishida maxsus qiyoslab o‘rgangan. D.F.Komorova o‘z ilmiy ishida nemis va rus tillaridagi tilaklar nutq etiketi sifatida o‘xshash va farqli jihatlarini asosiy e‘tiborga olgan. T.P.Suxoterinaning tadqiqot ishida “tabriklar” giperjanr sifatida tasniflanadi. E.V.Vdovina ilmiy ishida tabriklar va tilaklarni nafaqat kommunikativ, balki konseptual jihatdan ham ko‘rib chiqqan. N.V.Nemchinova ilmiy ishida korporativ tabriknoma matnini kognitiv-diskursiv paradigma nuqtai nazaridan zamonaviy ishbiarmonlik munosabatining bir qismi sifatida tavsiflashga harakat qilgan. D.Nizeeva tadqiqot ishini nemis tilidagi tabriklar nutq akti freym tuzilishini statik(tarmoq) va dinamik(chiziqli) namoyishda modellashgan. L.A.Xisamova tadqiqot ishida ingliz va tatar tillaridagi salomlashish, namoyish kilish, xayrlashish va istakni anglatuvchi nutq formulalarini, nutq murojaatlari xolatini va parametrlarini aniqlagan.

Bundan tashqari, N.V.Dudkina rus va amerika til madaniyatlarida tabrik nutq janri modelini amalga oshirishning o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berdi. E.V.Zayseva, T.V.Annushkina va M.S.Goncharlar esa ilmiy tadqiqotida Britaniya til madaniyatida yozma fatik muloqotning mohiyati va ijtimoiy-madaniy xususiyatlarini aniqlashdan iborat, shuningdek kichik shakldagi fatik matnning amalga oshirish va uni tahlil qilish uchun muhim bo‘lgan ajralmas xususiyatlari to‘plamini aniqlagan. Rus tilshunosi K.A.Akenteva, E.B.Mandjieva va S.V.Shatalovalar “tabriklash” janridagi bayram va marketing nutqlari o‘rtasidagi o‘zaro ta‘sir mexanizmlari tasvirlagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Macmillan English Dictionary lug'atida "Congratulate" so'zining fe'l shakli verb [T] "to tell someone you are pleased about their success, good luck, or happiness on a special occasion"[4] biror kimga biror bir maxsus bayram munosabati bilan unga muvaffaqiyat, omad va baxtidan xursand bo'lganligini aytishdir degan ma'no keltirilgan. Ot shaklida 1) noun "congratulations mainly spoken used for telling someone you are pleased about their success, good luck, or happiness on a special occasion", ya'ni tabriklar asosan og'zaki nutqga xos bo'lib biror kimga biror bir maxsus bayram munosabati bilan unga muvaffaqiyat, omad va baxtidan xursand bo'lganligini aytishda ishlatiladi; 2) [U] formal "an expression of pleasure to someone for their success, good luck, or happiness on a special occasion", Tabrik so'zining ushbu ma'nosi rasmiy nutqlarda ishlatilib biror kimga biror bir maxsus bayram munosabati bilan unga muvaffaqiyat, omad va baxtidan xursandligini ifodalaydi.

Oxford Thesaurus of English lug'atida keltirilgan ta'rifida congratulate-fe'li "give someone one's good wishes, wish someone good luck, wish someone joy, drink someone's health, toast, drink (a toast) to. [opposite] curse"[5] biror kimga yaxshi tilaklar tilamoq, kimgadir omad tilamoq, kimgadir quvonch tilamoq, biror kimning sog'lig'i uchun ichmoq, qadah ko'tarmoq, qadah ichmoq (tost). [qarama-qarshi] la'natlamoq kabi izohlanadi. Congratulations plural noun "good wishes, best wishes, greetings, compliments, felicitations", tabriklarning ko'plikdagi ot shakli yaxshi tilaklar, salomlar, maqtovlar, tabriklar degan ma'nolarni bildiradi.

Merriam-webster elektron lug'atida "congratulate" fe'li "to express vicarious pleasure to (a person) on the occasion of success or good fortune" deb ta'rif berilgan va u "muvaffaqiyat yoki omad munosabati bilan (insonga) boshqalar tomonidan zavq izhor qilish" hamda: "to feel pleased with" ya'ni "xursand bo'lmoq" ma'nolarini anglatadi. Ot shaklida esa "a congratulatory expression — usually used in plural" tabrik iborasi tarzida berilgan - odatda ko'plikda ishlatiladi. Masalan: Congratulations on your promotion[6].

Tahlil va natijalar. Rus tili lug'atlarida esa "tabrik" so'zi quyidagicha ta'riflanadi: Masalan, rus tilining etimologik lug'atida Поздравить. Образовано от здравить ("быть здоровым"), произведенного от здравь- "здоровый". Буквальное значение глагола поздравить- "пожелать здоровья". Отсюда и здравица — "пожелание здоровья" ya'ni Tabriklamoq bu sog'lom bo'lmoq degan ma'noni berib "sog'lom" so'zidan kelib chiqqan deyilgan. So'zma-so'z ma'nosi esa "sog'liq tilamoq" ni anglatadi.

Rus tilining izohli lug'atida "tabriklamoq" fe'li "Поздравлять. Приветствовать по случаю чего-нибудь приятного, радостного. Поздравлять с праздником, с днём рождения, с успехами.

Сущ. поздравление. Послать поздравление. Примите наши поздравления"[7]., ya'ni qandaydir bir yoqimli, xursand voqeani qarshi olish deb izohlanadi.

Ожегов. С.И. и Шведова Н.Ю. tahriri ostidagi rus tilining izohli lug'atida "tabriklamoq" quyidagicha ta'riflangan: "ПОЗДРАВИТЬ, -влю, -вишь; -вленный; сов. ,кого(что) с чём. Приветствовать по случаю чего-н. приятного, радостного"[8].

Скворцов Л.И.ning to'g'ri rus nutqining katta izohli lug'atida "tabriklamoq" - "ПОЗДРАВИТЬ- Приветствовать по случаю радостного, приятного события"[9] ya'ni quvonchli, yoqimli voqea munosabati bilan salomlashish degan ma'noni beradi.

O'zbek tilining etimologik luhatida "Tabrik" so'zining kelib chiqishi arabcha so'z bo'lib tabrik (un) shakliga ega; o'zbek tiliga cho'ziq "I" unlisi "i" almashtirilib qabul qilingan: Tabrik-Tabrik. Bu so'z asli ko'p ma'noli "Baraka" fe'lining "so'zladi" ma'nosi bilan hosil qilingan II bob

masdari bo'lib, yaxshi niyat bildirib aytiladigan so'zlar ma'nosini bildiradi. Bu so'zdan o'zbek tilida tabrikla- fe'li yasalgan[10].

Z.M. Ma'rupov tahriri ostidagi o'zbek tilining izohli lug'atida "Tabrik" [a] 1 Yaxshi tilak, xayrixohlik hislarini ifodalovchi murojaat; qutlov. 2 Hayotda yuz bergan biror muhim voqea munosabati bilan izhor etilgan qutlov, muborakbod. Tabrik etmoq(qilmoq).- Anvar samimiy va riyo aralash tabriklardan ancha o'ng'aysizlangan edi. A. Qodiriy, Mehrobdan chayon. dyeb talqin etiladi. "Tabriklamoq" fe'li 1. Yaxshi tilak, xayrixohlik bilan murojaat qilmoq, qutlamoq. 2 Hayotda yuz bergan muhim voqea munosabati bilan qutlamoq, muborakbod etmoq, tabrik etmoq. Ziyoz shohichi ... qutidorni Otobekdek bir yigitni kuyov qilish bilan tabrikledi. A. Qodiriy, O'tgan kunlar. 3 ko'chma Ma'qullamoq, Ma'qullab qarshi olmoq[11] kabi ma'nolarga ega.

O'zbek tilining izohli lug'atida "tabriklamoq" tabrik aytmoq; muborakbod qilmoq, qutlov so'zlarini aytmoq, tabrik esa [a, baxt, omad, ezgulik tilash; qutlash] Biror yaxshi (qutlug') kun, sana yoki erishilgan yutuq, yaxshilik munosabati bilan bildiriladigan qutlov so'zlari; muborakbod tarzida izohlangan[12].

Demak, bizning fikrimizcha "tabrik" bu biror kimning hayotida sodir bo'lgan muhim, muvaffaqiyatga, omad va baxtga erishgan kun, quvonchli voqea munosabati bilan unga xursand bo'lganligini izhor qiluvchi qutlov so'zlaridir.

Endi esa quyidagi izohlarda Wish (tilak, tilamoq) so'zining turli xil lug'atlardagi ta'riflarini ko'rib chiqamiz. Jumladan Longman Dictionary of Contemporary English lug'atida wish [T] "to say that you hope someone will have good luck, a happy life etc." [13] ya'ni kimgadir omad, baxtli hayot va h.k. bo'lishini umid qilayotganingizni aytish kabi ma'noga ega. Ot shaklida esa "a desire to do something, to have something, or to have something happen" -biror narsa qilish, biror narsaga ega bo'lish yoki biror narsa sodir bo'lish xohishi demakdir[14].

Wish - tilamoq fe'li Macmillan English lug'atida "used for saying that you hope someone enjoys something or that something good happens to them" deb berilib, biror kimning biror narsadan rohatlanishiga yoki ular bilan biror yaxshi narsa sodir bo'lishiga umid qilishni anglatadi.

Rus tilining izohli lug'atida желать--tilamoq fe'liga "Высказывать какие-нибудь пожелания. Желать счастья, крепкого здоровья, успехов", ya'ni birorta tilak, istak bildirmoq. Baxt, mustahkam sog'liq, muvaffaqiyatlar tilamoq deb ta'riflanadi[15].

Скворцовning ta'rificha, желать - испытывать желание, хотеть чего-н, ya'ni istakni his qilish, nimanidir xohlash demakdir. Hozirgi adabiy tilda istamoq fe'li faqat boshqariladigan so'zlar bilan qo'llanadi: biror narsani (kimga) tilamoq. Masalan: Sizga salomatlik tilayman; Sizga yaxshi sayohat tilaymiz va hokazo[16].

O'zbek tilining izohli lug'atida "tilak" bu "a) biror istak, niyat bilan, nimadir aytilgan gap, duo va sh.k. b) biror narsani amalga oshirish, unga erishish uchun bo'lgan ichki intilish, hissiyot; istak, niyat", Tilamoq esa "biror istak, tilak, niyat bildiruvchi so'z, gap aytmoq" deb izohlanadi[17].

Tabrik va tilaklarni niyat va duodan farqlash uchun niyat va duoning izohlariga ham to'xtalib o'tsak. Longman Dictionary of Contemporary English va Macmillan lug'atlari "niyat" so'zini quyidagicha izohlaydi: Intention - a plan or desire to do something. I have no intention of visiting the library[18]; Intention - a plan in your mind to do something: What is your intention?[19], ya'ni biror narsa qilish rejasi yoki xohishi[20].

Rus tilining imlo lug'atida va "niyat" so'ziga quyidagicha ta'rif berilgan: "Намерение. Предположение что-нибудь сделать; замысел"

Ожегов ва Шведовалар ҳам “ният” ни “Предположение сделать что-н., желание, замысел” deb izohlaydi[21].

O'zbek tilining imlo lug'atida “niyat [a.- maqsad, o'y, mo'ljal, o'yulab qo'yilgan ish] Ko'ngildagi istak-orzu, ahd, maqsad” deb berilgan[22].

Demak, niyatga ko'ngildagi istak-orzu, reja, o'y, maqsad, o'yulab qo'yilgan ish ta'rifini beramiz.

Xulosa va takliflar. Yuqorida keltirilgan “tilak” bu kimgadir hayotida baxt, mustahkam sog'liq, muvaffaqiyatlar,

omadga erishishini va uning hayotida biror bir yaxshi narsa sodir bo'lishiga umid qilib aytiladigan so'zlardir. “Tabrik”, “tilak”, “niyat” va “duo” so'zlarining lug'atlardagi izohlaridan shunday xulosa qilishimiz mumkin, ya'ni tabrik bu biror kimning hayotidagi quvonchi, omadi, yutuqlaridan xursand bo'lganda, tilak esa kimningdir hayotida yaxshi narsalar bo'lishiga umid qilganda, Xudodan sizga yordam so'rab iltijo qilganda va yaxshi tilaklar tilaganda aytiladigan so'zlardir.

ADABIYOTLAR

1. Longman Dictionary of Contemporary English. New edition. Seventh printing. Pearson Education Limited, 2012
2. Таржима изоҳи муаллифга тегишли
3. Longman Dictionary of Contemporary English. New edition. Seventh printing. Pearson Education Limited, 2012
4. Macmillan English Dictionary. International student edition. Bloomsbury Publishing Plc. 2002
5. Oxford Thesaurus of English. Second edition. Oxford University Press, 2004
6. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/congratulation#>
7. Толковый словарь русского языка: Пособие для учащихся нац. школ/ [В.Г.Бирюков, В.Г.Ветвицкий, Л.М.Гайдарова и др.] Под ред. М.И.Махмутова, А.В.Текучёва, Н.М. Шанского.-Л.: Просвещение, 1982.-384 с., ил.
8. Ожегов. С.И. и Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. 4-е издание, дополненное.-М.: ООО «ИТИ Технологии», 2008.-944стр
9. Скворцов Л.И. Большой толковый словарь правильной русской речи: 8000 слов и выражений. М.: ООО«Издательство Оникс»: ООО«Издательство «Мир и Образование», 2009.-1104с.
10. Раҳматуллаев Ш. Ўзбек тилининг этимологик луғати. Тошкент. “Университет” 2003
11. Ўзбек тилининг изоҳли луғати икки томли 60000 сўз ва бирикма З.М. Маърупов таҳрири остида II С-Х Москва “рус тили” нашриёти 1981, 103 бет.
12. Ўзбек тилининг изоҳли луғати 80 000 дан яқин сўз ва сўз бирикмаси 5 жилдли Учунчи жилд Тузатилган 2- наشري “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Давлат илмий нашриёти, Тошкент- 2020 (629-бет)
13. Longman Dictionary of Contemporary English. New edition. Seventh printing. Pearson Education Limited, 2012 Таржима изоҳи муаллифга тегишли
14. Толковый словарь русского языка: Пособие для учащихся нац. школ/ [В.Г.Бирюков, В.Г.Ветвицкий, Л.М.Гайдарова и др.] Под ред. М.И.Махмутова, А.В.Текучёва, Н.М. Шанского.-Л.: Просвещение, 1982.-384 с.
15. Скворцов Л.И. Большой толковый словарь правильной русской речи: 8000 слов и выражений. М.: ООО«Издательство Оникс»: ООО«Издательство «Мир и Образование», 2009.-1104с.
16. Ўзбек тилининг изоҳли луғати 80 000 дан яқин сўз ва сўз бирикмаси, 5 жилдли Тўртинчи жилд Тузатилган 2- наشري “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Давлат илмий нашриёти, Тошкент- 2020
17. Longman Dictionary of Contemporary English. New edition. Seventh printing. Pearson Education Limited, 2012
18. Macmillan English Dictionary. International student edition. Bloomsbury Publishing Plc. 2002 Таржима изоҳи муаллифга тегишли
19. Ожегов. С.И. и Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. 4-е издание, дополненное.-М.: ООО «ИТИ Технологии», 2008.-944 стр.
20. Ўзбек тилининг изоҳли луғати 80 000 га яқин сўз ва сўз бирикмаси 5 жилдли Биринчи жилд
21. “ O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” Давлат илмий нашриёти, Тошкент-2020